

УДК 371.134:159.98(07)

Н. В. ГРИНЬОВА

м. Умань

grineva-n@mail.ru

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У ФОРМАТІ ПСИХОДИНАМІЧНОГО ПІДХОДУ

У статті представлено особливості професійного розвитку та становлення особистості практичного психолога як майбутнього фахівця у форматі психодинамічного підходу Т. С. Яценко. Проаналізовано поняття «професійний розвиток» та «особистісна психокорекція». За результатами експериментального дослідження встановлено, що професійний розвиток майбутніх практичних психологів відбувається у процесі глибинно-психологічного пізнання за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). Підкреслюється ефективність особистісної психокорекції учасників груп АСПП у ракурсі змін їх особистісно-емоційних характеристик та професійного розвитку.

Ключові слова: професійний розвиток, практичний психолог, особистісна психокорекція, психодинамічний підхід, активне соціально-психологічне пізнання.

На сучасному етапі розвитку практичної психології актуальним є питання вдосконалення форм і методів професійної підготовки практичних психологів у напрямі поліпшення методів пізнання індивідуально-неповторного особистісного потенціалу, розвитку необхідних професійних якостей майбутнього фахівця. Професійний розвиток – це складний процес циклічного характеру, в процесі якого людина не тільки удосконалює свої знання, вміння і навички, розвиває професійні здібності, але й одночасно може набувати професійних деформацій [3].

Необхідною умовою професійного розвитку та становлення майбутнього психолога-практика є особистісна психокорекція (О. Бондаренко, С. Максименко, Н. Ничкало, В. Рибалка, О. Киричук, В. Семиченко, В. Татенко, Т. Титаренко, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.). В останнє десятиліття набуває науково-практичного обґрунтування метод активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), який розроблений академіком НАПН України Т. Яценко, й зорієнтований на особистісну глибинно-психологічну корекцію. В процесі навчання за методом АСПП, психологи-практики здобувають: знання психодинамічної теорії й методології; оволодівають вмінням проводити психокорекційний процес; набувають навичок самопізнання й самокорекції.

Поняття «професійний розвиток» пов'язують із поняттям «професійного становлення», яке є більш ширшим і включає різні компоненти становлення особистості в процесі професійної діяльності. О. М. Коқун зазначає, що професійне становлення – це «процес формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх

інтеграція, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності у відповідності до індивідуально-психологічних особливостей людини». Професійна підготовка як одна із стадій професійного розвитку відбувається в період з 16 до 23 років, що припадає на час навчання у вузі [3].

У науковій літературі підготовка майбутніх психологів-практиків розглядається як «період професійного становлення, процес розвитку професійно значущих якостей та здібностей, професійних знань і вмінь, що супроводжується активним якісним перетворенням особистістю свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії» [1, 425].

Існують і різні концептуальні підходи до професійного розвитку: професійне становлення особистості (Т. В. Кудрявцев, Є. О. Климов, Е. Ф. Зеєр); процес професіоналізації (Н. С. Глуханюк, О. Р. Фонарьов, Л. М. Мітіна); особистісно-професійний розвиток (А. О. Деркач, В. Г. Зазикін, А. К. Маркова).

Термін «психологічна корекція» вживається в психотерапії, спеціальній педагогіці, практичній психології. В науковій літературі окреслене поняття індивідуальна «психологічна корекція», що означає «тактовне втручання у процеси психічного і особистісного розвитку людини з метою виправлення відхилень у цих процесах і часто справляє вплив не лише на особистість, а й на її оточення, організацію життєдіяльності» [4, 383]. Термін «особистісна корекція» вживається в контексті підготовки психологів-практиків до професійної діяльності; означає «гармонізацію

особистості, нівелювання її внутрішніх затисків і перешкод щодо оволодіння фахом практичного психолога» [8, 31].

Метою статті є виклад результатів експериментального дослідження професійного розвитку майбутніх практичних психологів за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), в основі якого лежить психодинамічний підхід.

Метод АСПП (активне соціально-психологічне пізнання) забезпечує особистісну психокорекцію, на основі якої відбувається професійний розвиток та самовдосконалення майбутнього практичного психолога. У форматі методу АСПП, який базується на психодинамічній парадигмі, вживається термін «глибинно-психологічна корекція», що означає безпосередню практику в умовах психокорекційного процесу [7].

В процесі АСПП відбувається формування якостей важливих для професійної діяльності, розвиток професійних навичок (слухання і розуміння партнера, поведінки), саморефлексії, соціально-перцептивного інтелекту, психологічної культури, творчого потенціалу. До професійно важливих особистісних характеристик та умінь практичного психолога вчені відносять: здатність до професійної рефлексії, творчості (М. Бадалова, Л. Терлецька); умінь глибоко проникати в сутність психологічних явищ, проблем, прагнення до самопізнання, самовдосконалення (Н. Наумова); розвиток та самореалізація особистості (В. Панок, Л. Уманець); формування професійної самосвідомості, особистісної зрілості (Н. Кучеровська); психологічна культура (Н. Чепелева); індивідуалізм, самостійність у виробленні рішень (М. Амінов, М. Молоканов); розвинені комунікативні здібності (О. Бондаренко, Л. Петровська, Т. Яценко); особистісна та професійна ідентичність (О. Бондаренко); психологічна сміливість, сила волі, відкритість до набуття нового досвіду, творча самореалізація (Т. Яценко).

Організаційно-методичні аспекти проведення груп АСПП детально розкриті у працях Т. С. Яценкота її послідовників: С. М. Аврамченко, К. А. Бабенко, О. Г. Білої, Т. І. Білухи, Л. Л. Бондаревської, Т. В. Горобець, І. В. Євтушенко, Б. Б. Іваненко, І. В. Калашник, А. Е. Мелоян, Л. В. Мошенської, О. Г. Стасько, С. Г. Харенка, Н. В. Шавровської та інших.

Коротко окреслимо особливості проведення психокорекційних занять за методом АСПП: тривалість занять – від 90 до 120 годин; кількість учасників – не більше 12 осіб. В групі створюються специфічні лабораторні умови, які ґрунту-

ються на гуманістичних принципах роботи: спонтанність та невимушеність поведінки в ситуації «тут і тепер»; доброзичливість; щирість; відсутність оцінювального відношення; підтримка; рівність позицій учасників; відсутність критики; звернення один до одного на «ти»; конфіденційність [8].

Показниками ефективності особистісної корекції за методом АСПП є загальні і спеціальні результати (ефекти). Загальні результати полягають в гармонізації структури особистості учасників психокорекційних груп; оптимізації загальних здібностей до навчання; підвищенні загальної культури спілкування; зростання почуття необхідності самовдосконалення та реалізації потенційних можливостей. Спеціальні результати полягають у формуванні вміння програвати та аналізувати педагогічні ситуації; відпрацюванні навичок та вмінь оптимального спілкування, необхідних для здійснення професійної діяльності [10].

Психокорекція в групі АСПП є багаторівневою і ґрунтується на механізмах позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції на вищому рівні психічного розвитку суб'єкта. Психокорекція будується на матеріалі кожного учасника групи, а не на абстрактних моделях, психотерапевтичних прикладах. Т. С. Яценко наголошує: «АСПП – це навчання глибинно-психологічного аналізу отриманого в групі поведінкового матеріалу. АСПП – це передусім навчання, а не тренування, бо в основу отримуваних результатів покладено точність психодіагностики та вміння цілісно аналізувати поведінкову продукцію» [7, 52]. Психокорекційний процес зливається з динамікою розвитку групи й індивідуальним пізнанням несвідомих першопричин особистісних проблем суб'єкта.

Індивідуально-особистісні зміни учасників груп АСПП пов'язані з психологічними захистами, вивчення яких відкриває перспективи пізнання індивідуальної неповторності психіки суб'єкта. Пізнання психологічного захисту направлене на розкриття системної впорядкованості психіки з «суб'єктивною зінтегрованістю». Захисні механізми актуалізуються у суб'єкта в «неприємних» ситуаціях: ворожості, не прийняття, приниження і т.п., а в процесі групової психокорекції створюється атмосфера безпеки від ущемлення власного «Я» [9].

Глибинне пізнання психіки передбачає дослідження функціональних особливостей несвідомої сфери в узгодженості зі сферою свідомого. У взаємодії цих сфер знаходяться резерви психо-

корекції особистості майбутнього психолога [10]. Психокорекція, за методом АСПП, спрямована на поліпшення взаємин суб'єкта з іншими людьми та нівелювання труднощів спілкування, набуття професіоналізму, що відбувається шляхом гармонізації особистісно-людського та професійно-соціального аспектів життя майбутнього психолога. Під час проходження психокорекційних груп за методом АСПП, майбутній практичний психолог не лише отримує теоретичні знання, а й набуває особистісних змін [8].

В результаті проходження студентами психологічного факультету курсу групової психокорекції за методом АСПП можна об'єктивувати зміни, які засвідчують зменшення дієвості деструктивних тенденцій (агресивності, ворожості, цинізму), та набуття ознак відкорегованості, а саме: підвищення рівня соціальної адаптивності; прийняття світу й інших людей такими, якими вони є; формування системи гуманістичних цінностей, що не суперечать індивідуальній неповторності власної психіки та сприяють творчій реалізації; досягнення стану психологічної зрілості; інтеграція й гармонізація раціонального та емоційного аспектів особистості; розуміння власного внеску в ситуацію спілкування та ін.

Для проведення експерименту було сформовано репрезентативну групу (329 осіб), на основі якої створено експериментальну (А) та контрольну групи (Б). До складу експериментальної групи входили 178 осіб, віком від 17 до 23 років. Дану групу склали студенти психологічного факультету денного і заочного відділення, що проходили повний курс психокорекції за методом АСПП, що передбачено галузевим стандартом для ОКР «бакалавр» та відповідним навчальним планом факультету. Склад контрольної групи становить 151 особа, це студенти історичного, природничо-географічного факультетів, факультету української філології, які не проходили курсу психокорекційних занять за методом АСПП.

Для об'єктивації змін, що відбуваються під впливом психокорекції, було обрано такі параметри: психологічна адаптивність, прийняття іншої людини та рівень цинізму, агресивності, ворожості. Для перевірки результативності психокорекції за методом АСПП було обрано тестові методики: «Самооцінка психологічної адаптивності», «Діагностика прийняття інших», «Діагностика ворожості». Для встановлення статистичної вірогідності середніх відмінностей між експериментальною (А) та контрольною групою (Б) використано критерії: 1) непараметричний статистичний критерій Т-Вілкоксона для зв'яз-

них вибірок; 2) непараметричний статистичний G-критерій знаків для зв'язних вибірок; 3) статистичний критерій U Манна-Уїтні для оцінки різниць між двома незв'язними вибірками.

Вибір тестових методик зумовлений метою прослідкувати динаміку адаптаційних та емоційних змін учасників груп АСПП. Зокрема, зверталася увага на такі особистісно-емоційні характеристики: психологічну адаптивність, вміння приймати інших, рівень ворожості, агресивності, цинізму.

Результати застосування методики «Самооцінка психологічної адаптивності» дозволяють констатувати збільшення рівня психологічної адаптивності у студентів експериментальної групи (45 осіб), які проходили психокорекційні групи активного соціально-психологічного навчання ($T=127,5$; $p<0,01$), на відміну від студентів контрольної групи (40 осіб), які не проходили групи АСПП, але були протестовані двічі з інтервалом у чотири місяці ($T=196$; $p<0,05$). Високий рівень психологічної адаптивності свідчить про тенденцію особистості до внутрішніх самозмін, самокорекції, зміни ставлення до життя, зближення «Я-реального» та «Я-ідеального».

Експериментальне дослідження вміння приймати інших людей свідчить про зміни його рівня у студентів експериментальної групи (80 осіб), які пройшли повний курс психокорекції за методом АСПП ($G=4$; $p<0,01$), в порівнянні зі студентами контрольної групи (54 особи), які не проходили курсу психокорекції, але були протестовані двічі з інтервалом у три місяці ($G=12$; $p<0,01$).

Порівняння показників цинізму, ворожості, агресивності студентів експериментальної групи (53 особи), тестування яких проводилося після проходження занять з психокорекції та студентів контрольної групи (75 осіб), які не проходили психокорекційних занять, показало, що показники цинізму, ворожості, агресивності менші у студентів експериментальної групи в порівнянні зі студентами контрольної групи ($U=916$, $p<0,01$ – цинізм; $U=1091$, $p<0,01$ – ворожість; $U=1003$, $p<0,01$ – агресивність, критерій U Манна-Уїтні).

Таким чином, проведене дослідження та результати спостереження за динамікою змін рівня психологічної адаптивності, вмінням приймати інших людей, ворожості, агресивності, цинізму дають змогу констатувати, що під впливом проходження майбутніми практичними психологами методу активного соціально-психологічного пізнання, відбуваються позитивні особистісно-емоційні зміни, що доводять статистичні показники. Зокрема, спостерігається зменшення

показників деструктивних особистісних характеристик (агресивності, ворожості, цинізму); збільшення рівня психологічної адаптивності особистості; розвиток вміння приймати інших людей такими, якими вони є.

Отже, підготовка майбутнього психолога-практика має полягати не лише у формуванні належних теоретичних знань, а й у набутті навичок практичної роботи, зокрема у власній особистісній психокорекції, яка зорієнтована на глибоке пізнання психіки у взаємозв'язку свідомої та несвідомої сфер. Метод АСПП, завдяки глибокому спрямуванню, нівелює деструктивні, агресивні прояви суб'єкта, допомагає розкрити творчий потенціал й підвищити адаптованість до професійної діяльності. Глибоке пізнання психіки передбачає дослідження функціональних особливостей несвідомої сфери в узгодженості зі сферою свідомого.

Список використаних джерел

1. Дружиніна І. Професійне становлення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аналіз проблеми / І. Дружиніна // Освіта регіону. – 2001. – № 2. – С. 425–430.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учебн. пособие. / Э. Ф. Зеер. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Академический Проект, Фонд «Мир», 2005. – 336 с.
3. Кокур О. М. Психология професійного становлення сучасного фахівця : монографія / О. М. Кокур. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. – 200 с.
4. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник Степанов О. М.]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
5. Ямницький В. М. Професійний розвиток особистості в контексті психології життєтворчості / В. М. Ямницький // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2010. – № 1. – С. 345–347.
6. Яценко Т. С. Діагностико-корекційні особливості глибоко-психологічної практики / Т. С. Яценко. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – № 29 (53). – С. 30–35.
7. Яценко Т. Глибока психокорекція та упередження психічного вигорання / Т. Яценко, Б. Іваненко, І. Євтушенко. – К. : Главник, 2008. – 176 с.
8. Яценко Т. С. Основи глибокої психокорекції : феноменологія, теорія і практика : [навч. посіб.] / Т. Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.
9. Яценко Т. С. Психодинаміческая теория: методология и научно-практические результаты / Т. С. Яценко, Л. Я. Галушко, Н. В. Дметерко, И. В. Евтушенко, Е. Г. Максименко, А. В. Педченко, Е. Н. Поляничко, Л. Г. Туз, О. Н. Усатенко // Психотерапия. – М. : ОО «ГениизусМедиа», 2012. – № 10 (18). – С. 81–91.
10. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції : активне соціально-психологічне навчання : [навч. посіб.] / Т. Яценко. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с.

N. HRYNIOVA

Uman

FUTURE PRACTICAL PSYCHOLOGIST PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE PSYCHODYNAMIC APPROACH FORMAT

The article presents the features of professional development and identity formation Psychologist as a future professional format psychodynamic approach NAPS Ukraine Academician T. Yatsenko. Analyzed the concept of «professional development» and «personal psychological correction.» As a result of the experimental study found that professional development of future psychologist is in the process of deep psychological knowledge of the method of active social-psychological knowledge (ASPP). Emphasized the effectiveness of personal correction group members ASPP in perspective change their personal and emotional characteristics and professional development.

Keywords: professional development, practical psychologist, personal correction, psychodynamic approach, active social-psychological knowledge.

Н. В. ГРИНЕВА

г. Умань

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ БУДУЩИХ ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГОВ В ФОРМАТЕ ПСИХОДИНАМИЧЕСКОГО ПОДХОДА

В статье представлены особенности профессионального развития и становления личности практического психолога как будущего специалиста в формате психодинамического подхода академика НАПН Украины Т. С. Яценко. Проанализировано понятие «профессиональное развитие» и «личностная психокоррекция». Результаты экспериментального исследования свидетельствуют о том, что профессиональное развитие будущих практических психологов происходит в процессе глубоко-психологического познания по методу активного социально-психологического познания (АСПП). Подчеркивается эффективность личностной психокоррекции участников групп АСПП в ракурсе изменений их личностно-эмоциональных характеристик и профессионального развития.

Ключевые слова: профессиональное развитие, практический психолог, личностная психокоррекция, психодинамический подход, активное социально-психологическое познание.

Стаття надійшла до редколегії 28 квітня 2015 року